

ŞEYH ŞAMİL VE HACI MURAT ÜZERİNE*

Prof. Dr. Hilmi ÖZDEN

Tarihe mal olmuş şahsiyetleri, ancak onlardan geriye kalmış, o devre şahitlik edecek belgeler vasıtasıyla tanıyabiliriz.

Dr. Fikret Efe¹

Kafkas Kartalı ismiyle meşhur mücahit Şeyh Şamil ve *Kafkas Şahini* olarak da anılan Hacı Murat, Dağıstan Türklüğünün yetiştirdiği iki aziz insandır. Türk ve İslâm dünyası her ikisiyle de iftihar etmektedir. Bu yazı, iki aziz büyüğümüzün milliyeti hakkında kısa bilgi vermek için kaleme alınmıştır.

Her Kafkas boyu, Şeyh Şamil'i kendinden görme arzusundadır. Bu onun cesaret, kahramanlık, idareci, şahsiyet ve dinî lider olarak nadir bulunan bir insan olmasından kaynaklanmaktadır. Kimi araştırmacılar, Çeçen, Avar, Lezgi, Çerkes, Kumuk olduğunu söylemektedirler. Bunların her biri Dağıstan'da ve Kafkasya'da kahramanlıklarıyla kendilerini ispat etmiş kadim Turanî boylardır. Şamil'e şeceresi sorulsaydı şüphesiz, Dağıstanlı, Kafkasyalı bir Müslümanım diye cevap verirdi. O, hayatı boyunca iman ettiği gibi yaşamıştır. Manevî şeceresinin gereği olarak Türkistan illerine kadar uzanan manevî silsilesi vardır. Vefatı ile Resuller Resul'u Hz. Muhammed'in (selâm olsun) kabri-şerifi

karşısındaki Cennetü'l-Bâki'de istirahatgâhına çekilmiştir.

Beşerî soy kütüğü açısından "Şamil hakkında en detaylı ve en eski biyografik çalışmayı yapan M. Çiçekova'dır.² O, Kaluga'da Şamil'le konuşup bilgi almıştır. Bu konuda yazarlar Şamil'in şeceresini babasından öteye götüremezler. Çiçekova'nın verdiği bilgiler ışığında İmam Şamil ya da

Türkiye'de meşhur olduğu unvanıyla Şeyh Şamil³ 1797 yılında Dağıstan'ın bir Avar köyü olan Gimri'de doğmuştur.

Şamil'in babası Dengav Muhammed (öl. 1828)

Avar özdeni (vatandaşı)

ydı ve Gimri'de yaşıyordu.⁴ Şamil'in ilk adını aldığı dedesi Ali,⁵ Kafkaslarda meşhur olan Kumuk Amir Han'ın oğludur.⁶ Çiçekova Şamil'in babasının mı yoksa dedesinin mi ilk kez Gimri'ye gelip yerleştiğini ve nereden gelip yerleştiği konusunda açıkça bir şey söylemese de yine onun verdiği bilgilerin ışığında şunları söylemek mümkündür. Şamil'in babası Dengav Muhammed, Gimri'ye ilk gelip yerleşmiş ve Şamil'in annesi Avar Beyi Pir Budah'ın kızı Bahu Mesedu ile evlenmiştir.⁷

* "Bu yazı Murat Paşsu'nun Atlas Tarih dergisinin 24. Sayısında (2013) çıkan "Boyun Eğmeyen İnsanların Ülkesi: Kafkasya" başlıklı yazısında "Sanıldığı gibi aksine ne Kafkas halklarının çoğu ne İmam Şamil ne de Hacı Murat Türk kökenlidir" ifadesi üzerine kaleme alınmıştır. Kafkas halklarının kökeni hususunda Dr. Yılmaz Nevruz'un *Umumi Kafkas Tarihine Giriş-İstanbul, 2013* isimli hacimli eseri başta olmak üzere birçok ilmi çalışmalar bulunmaktadır. H. Özden

1 Dr. Fikret Efe, İmam Şamil'in Mektuplarının Kuzey Kafkasya Bağımsızlık Hareketini Aydınlatmadaki Yeri ve Önemi, Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel, Yaz 2002, Cilt: 8, Sayı: 2, s. 374.

2 Dr. Fikret Efe, Şeyh Şamil'in 100 Mektubu, 2. Baskı, İstanbul, 2004. s.48.

3 Efe, age, s. 48. Şamil gerçek anlamda hiçbir zaman tarikat şeyhliği yapmamış ve bu unvanı da hiç kullanmamıştır. O, yönetimi boyunca *Fakir Kul, Kâtip, İmam ve Emîrü'l-Müminin* gibi unvanlar kullanmıştır.

4 Efe, age, s. 48. O zamanki Kafkas topluluklarında toplumu oluşturan üç sınıf insan vardı. Bunlar, beyler, özenler ve kölelerdi. Özenler toplumun yaklaşık % 90'nını oluşturan ve memleketin hakiki sahibi olan hür halk sınıfına verilen isimdi. Şerafeddin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, 1961, s. 198; Sefer E. Berzeg, *Gurbetteki Kafkasya III*, Ankara, 1989, s. 8.

5 Efe, age, s. 48. Şamil'in ilk adı Ali'dir. Çocukken sık sık hastalandığından dolayı. Dağlı inançları gereği sağlıklı ve uzun ömürlü olsun diye Şamil adı sonradan verilmiştir. Dağlı topluluklarında atalarının, kahraman kimselerin isimlerini çocuklarına verme âdeti vardı ve bu adet hâlâ devam etmektedir

6 Efe, age, s. 48. M. N. Çiçekova, Şamil na Kavkaze i v Rossii biografiçeskiy oçerk, Razezjaya St. Peterburg, 1889, s. 14-15.

7 Efe, age, s. 48.

Dr. Fikret Efe, “Şamil’in kurt dedesi Kumuk Amir Han’ın hangi Dağıstan boyuna mensup olduğunu aydınlatmakla Şamil’in Şeceresine başlar. Şamil’in Kurt dedesinin ‘Kumuk’ lâkabının baba tarafından Kumuk veya Gazi-Kumuk olabileceğini gösterir demektedir.⁸ *Kumuk-Kumık-Kumuh-Gumuh* lâfzı, tek başına hem bir yerleşim yerini (Gazi Kumuk rayonu) hem de Kumuk Türklerini nitelemektedir.⁹

Orta Dağıstan’da bulunan Gazi Kumuk rayonu(beldesi)nun ilk adı Kumuk’tu. Burası Lakların en büyük ilim ve ticaret merkeziydi. İslâm’ın tanıtılması yıllarında Kumuk(h) halkının savaşta gösterdiği başarılarından dolayı Araplar bu beldeye *Gazi* unvanı vermişlerdir. Böylece yeni adı *Gazi Kumuk* olmuş ve genellikle de bu adla meşhur olmuştur. Şamil’in dedesinin Kumuk Türklerinden olması ihtimali daha büyüktür. *Kumuk* lâkabı bir etnik grubu nitelemesi istendiğinde *Kumuk Türkleri* için kullanılmaktadır. Çiçekova’nın Rusça ifadesi (Kumık-Amir-Han) şeklindedir. Buradaki *Kumık* sıfatı, etnikliği nitelemektedir. Kelimenin bir yere mensup anlamına gelen *Kumukî* ile hiçbir ilgisi yoktur. Eğer doğum yeri kastedilecek olsaydı o zaman *Amir-Han-Kumitskiy/Kumuklu Amir Han* demesi gerekirdi. Bundan da *Gazi Kumuklu* olduğu anlaşılırdı. Çünkü Kumuk Türklerinin Dağıstan’da Kumuk isminde yerleşim yeri yoktur.¹⁰

Diğer taraftan bugün de Rusçada kabul edilen yazım şekliyle *Gazi Kumuk* kast ediliyorsa *Kumuh* şeklinde yazılmaktadır. *Kumık* yazım şekliyle ise Türk etnik grubu/dili/insanı kastedilmektedir. Bunlardan anlaşılıyor ki, Şamil’in büyük dedesi Kumuk Türklerindendi. Ayrıca Şamil’in doğum yeri **Gimri**, zamanın en önemli bilim merkezlerinden Temir Han Şura’ya Gazi Kumuk’a göre daha yakındır. Kafkas savaşları öncesi iki topluluğun arası iyiydi. Hatta bugün dahi Temir Han Şura (Buynaks), Kumuk ve Avarların ağırlıkta olduğu bir nüfus kompozisyonu arz etmektedir. Şamil’in Türkçe bilmesi de onun atalarının Türk olduğuna işaret etmektedir. Nitekim 1859’da

Kaluga’da sürgün hayatı yaşadığında, İ. Zahar hatıratında, Şeyh Şamil ve maiyetindeki Azeri(?) Türkçesi (Kumuk Türkçesi-HÖ) konuştuklarını ve Rus ordusundan hizmet gören ve Kazan Türklerinden olan askerlerle bu dille konuştuklarını anlatmaktadır.¹¹

Şamil’in atalarının Gazi Kumuklu olması ihtimaline gelelim. Vaktiyle burası Dağıstan’ın en önemli ticaret, kültür ve eğitim merkeziydi. Şamil’in Kumuk’ta eğitim görmesi ve Şeyh Cemaleddin Gazi Kumukî’nin kızı Zahidat Hanım’la evlenmesi, Şamil’in de kızları Nafisat ve Fatimat’ı Şeyh Cemaleddin’in oğulları Abdurrahman ve Abdurrahim’le evlendirmesi, iki ailenin daha önceden birbirleriyle ilişkisinin olduğuna delâlet etmektedir.¹²

Şamil ve atalarının Avar olduğunu söyleyen birçok kaynak da bulunmaktadır. Bu kaynaklar da son derece ciddidir. Fakat bunlardan bazıları Kafkasya Avarları ile Orta Asya ve Doğu Avrupa Avarlarını ayırmaktadırlar. Hâlbuki böyle bir ayırım zorlamadan ibarettir. Kafkasya Avarcası ve Türkçe karşılaştırma çalışmaları ile Doğu Avrupa ve Dağıstan arkeolojik bulguları, yer adları; Hun, Avar, Bulgar, Hazar ve Oğuz Türklerinin Dağıstan’daki varlığını ortaya koymaktadır.¹³ “Bu konudaki en eski kaynaklar Şamil’in baba tarafından Türk

ve annesi tarafından Avar olduğunu göstermektedir. Şamil’in büyük dedesinin Kumuk Türk’ü” Kumuk Amirhan olduğunu bilenlerin sayısı araştırmacılar arasında dahi çok azdır.”¹⁴

M. Fahrettin Kırzioğlu’nun, “Târihçe-i (Gazavât-i) Dağıstân” isimli eserindeki şu ifadeler de yukarıdaki bilgileri teyit etmektedir. “Eser, **Nâib** denilen, Dağıstan Millî Kahramanı İmamların tayin ettiği **Hâkim** (Yargıç) sıfatı da bulunan hâdiselerin tanığı kişilerce yazılmışa benziyor. Çünkü anlatış, ancak tani olma ve işin içinde bulunmaya göredir. Sayıları da, beşten az olmasa gerekir. Eserin

8 Efe, age, s.49.

9 Efe, age, s.49.

10 Efe, age, s. 50.

11 Efe, age, s. 51; İsmail Özsoy, *Dağıstan’ın Sosyo-Ekonomik Tarihi*, İzmir, 1997, s. 58.

12 Efe, age, s. 51.

13 İsmail Doğan, *Dağıstan Avarcasında Türkçe Alıntı Kelimeler ve Avarların Türkçü Meselesi*, Birleşik Kafkasya, sayı 1, 1994-1995, s. 11-16; Şerafettin Erel, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, İstanbul, 1961, s. 32-42; Hilmi Özden, *Turan Coğrafyasında Kuzey Kafkasya*, Turan İlim Fikir ve Medeniyet Dergisi, S. 19, 2013.

14 Efe, agm, s. 374.

en ilginç yönü, **İslâm** Dîni uğrunda cihâdî emreden Nakşibendî Şeyhi ve **İmâmı** olan Dağıstanlı Ulu Kahramanımızın (ki, ataları, **Kumuklar**'dan gelip, **Avarlar** bölgesine yerleşmiş olduğu, tevatürle biliniyor) asıl adının (Göbek adı Alî iken, çocukken hastalanınca töreye göre, değişik konan) **Şâmil** değil, bir İsrâil/İbrânî Peygamberinden gelen **Şamûil** olduğu hep tekrarlanmıştır. Zâten, Hazret'in elyazısıyla imzâsı ve kullandığı altı kollu yayvan yıldızlı ve Ashâb-ı Kehf denilen Dağ-Mağarasında yıllarca hiç uyanmadan uyuyan imânî yedi genç ismiyle süslü, gümüş **mührü** ortasında da adı böyle yazılıdır. Eserin **dili Kıpçak** kolumdan **Kumuk** ve **Tereke-me ağızıyla** temiz Türkçedir. Ben yerine Men ve ng/nğ sesini eriterek, gelinğiz/gelüz, gidinğiz/gedüz, olunğuz/oluz, olur/bolur; değişik kelimelerden: Hündür (yüce, yüksek maddî anlamda), boşladı (boşalttı), il/yıl... Dağıstanlı Türk töre ve ahlâkını belirten hâdiseler, eserde, çok güzel ve göz yaşartacak sadelikle anılıyor: Dağıstanlı kadınların, erkekleriyle birlikte ve gerekince kendi başlarına, istilâcı Ruslarla mücadele ettikleri; teknik ve çok üstün kuvvet karşısında yenilince de, iffet ve şereflerini korumak için, düşman eline geçmektense uçurumdan yuvarlanarak ve nehre atılarak ağır yaralanıp ezilmek suretiyle şehîde olmayı tercih ettikleri, canlı levhalar halinde anlatılıyor.”¹⁵

Şeyh Şamil ve ailesinin Türklük şuurunu, torunlarında aramak en doğru bir tavır olacaktır. Çünkü millî terbiye ailede verilir ve kazanılır. Bunun tipik örneğini Said Şamil'de görmekteyiz. **Said**, Şeyh Şamil'in en küçük oğlu olan Muhammed Kâmil Paşa (1862-1930)'nın oğludur. Hayatı boyunca “Birleşik Kafkasya Ülküsü” ve “Türklük” için yaşamıştır. Mektupları, konferansları ve eserleri birer belge niteliğinde bizlere ışık tutmaktadır. Bir-

leşik *Kafkasya* dergisinin sayı 3 ve 4'de (1995) daha önce Dr. Yılmaz Nevruz'a yazdığı mektuplar okunmalıdır.¹⁶ Said Şamil'in konferans ve yazılarından oluşan *Dış Türkler ve Sosyalizm*¹⁷ isimli eserindeki aldığımız aşağıdaki paragraflar, Şamil ailesindeki Türklük aidiyetini ve şuurunu göstermeye yeterlidir:

“Dünya haritasına bakacak olursanız, ülkesinin azametiyle sizi dehşete salan bir Rus İmparatorluğu görülür. Bu imparatorluğa bugün (Sovyetler Birliği) diye yeni bir ad takılmıştır. Buna rağmen burada hükümlanlık eden Slâv menşeli (Rus) tesmiye edilen bir unsurdur.

Geriye baktığımız zaman, milâdın beşinci asrına kadar tarihte bu unsurun hayatiyetini gösteren hiçbir ize tesadüf edilemez. Ancak, Göktürk İmparatorluğu'nun yaptığı tazyik neticesi, Avarlarla Çeçenlerin hicret etmesi ve İdil ile Don Nehirlerini aşarak Panonya mıntıkasına gelip yerleşmeleri, Karpatlara yayılarak bir devlet kurmaları Avrupalıları telâşa düşürmüştü. İşte o zaman Avarlarla Çeçenlerin işgal ettiği sahada, Slâv denilen iptidâî bir cemaatin yaşamakta olduğundan bahsedilmeğe başlandı.

Said Şamil

Avar İmparatorluğu, üç asır Batı'yı titrettikten sonra, sekizinci yüzyılın nihayetinde Hıristiyan âlemini peşinde sürükleyen büyük Şarلمان uzun süren kanlı bir savaşı neticesinde Türk olan Avarları dağıtmağa muvaffak oldu. Bu arada, hayatın icaplarını Avarlardan öğrenen, Hıristiyanlığı da kısmen batıdan, kısmen de güneye kaymak suretiyle Bizanslılardan alan bu Batılı İslavlar, gün ışığına çıkma fırsatını buldular. Bu Slavlardan bir kolun bir aralık kuzeye, (İlmin) Gölü civarındaki ormanlık mıntikalara giderek yerleştikleri anlaşılıyor. Şimdi Türk dünyasının başına belâ kesilen Ruslar, bunların torunlarıdır.”¹⁸

16 Said Şamil, Mektup, Birleşik Kafkasya, Sayı 3-4 1995.

17 Said Şamil, *Dış Türkler ve Sosyalizm*, İstanbul, 1971.

18 Said Şamil, age, s. 8-9.

15 M. Fahrettin Kırzioğlu, *Târihçe-i (Gazavât-i) Dağıstân*, TDAV, İstanbul, 2000.

“Sovyetler Birliği denilen mahbeste ayrıca elli milyon Müslüman her türlü hukuktan ve hürriyetlerden mahrumdurlar. Bu zavallılar serbest icrayı ibadet hakkından da mahrum edilmişlerdir. Bu Müslümanların büyük bir ekseriyeti din-i Hanifi vaktile öz arzularıyla benimsemişler ve bu yolda İslâmiyet’e büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bilhassa Kafkasyalıların İslâmiyet’i kabul etmeleri zarif bir kıssadır. Emirü’l-müminîn Ömer-ül-Faruk zamanında İslâm mücahitleri İran’ı alıp kuzeye teveccüh edince, bunlardan bir kol Kafkaslarda (Hazer) tesmiye edilen cenkçi bir devletle, Bâbü’l-Ebvâb/Derbend geçidinde, karşı karşıya geldiler. O mıntika Dağistan’dan bir parçadır. Bu karşılaşma (Hicrî 21) yılına tesadüf eder. Arap kahramanlarına silâh tesir etmez zannıyla Kafkasya’daki müdafiler, ilk hamlelere karşı çok ihtiyatlı davrandılar. Fakat deneme neticesi bunlara da ok’un tesir ettiği görülünce, maneviyatları yükselmiş ve bu suretle müdafaa savaşları kızışmış ve uzun yıllar sürüp gitmiştir. Bu cenkler İslâm ordularına çok ağır kayıplara mal olmuştur. Nitekim Kafkas cephesinde bulunan İslâm orduları kumandanı Sürâka b. Amr durumu tavsif için şu beyitleri yazmıştı:

*Nerede olduğumu bir soran olsa
Durmadan deprenen yerdeyim derdim.
Kapılar kapısı bir Türk geçidi
O yoklarla örülmüş kaledir derdim.
Çevremi saranların arttıkça sayısı
Fırsatım gözler keserim derdim.*

Bu cenklerde Müslümanlardan alınan esirlerin, Allah’ın adı zikredilmeden kesilen hayvan etini yememeleri, Dağistanlıların tuhafına gitti. Zaman geçtikçe, ahlâklı ve dürüst olan bu insanlardan hoşlanmağa başladılar ve dostlaştılar. İbadetleriyle, telkinleriyle alâkalandılar. Nihayetinde bu esirlerin telkini ile din olarak İslâmiyet’i kabul ettiler. Bu mes’ut netice sayesinde bir asra yakın bir zaman devam eden gelen çetin savaşlar yerine anlaşmalar kaim olmağa başladı. Bir taraftan Türkistan’da İslâmiyet fethen teessüs ederken, diğer taraftan Kafkasya’da sulhen yayılmağa başlamış, nihayet İdil boyu Türklerini şevken bu dine sürüklemiştir. Bunun üzerine Türk-Bulgar Hanı

Elmas Han, Hicrî 300 yıllarında Abbasî Haliyesi El-Muktedir Billâh’a elçiler göndermiş ve kuzey mıntıklarında İslâmiyet’i talim ve tedris için fukaha ve ulema gönderilmesini, câmi ve medrese inşası için de bunlara mimar ve mühendis katılması ricasında bulunmuştur. Haliye, aralarında Susel-Rasibî, El-Bedrü’l-Hazmî ve Ahmed b. Fazla’nın buldukları kalabalık bir hey’eti Bulgarlar diyarına yolladı. İlâhi bir ilham semeresi olan bu himmetler sayesinde, bu azametli kitleler arasında İslâmiyet inışar etti. Bu ihtisasla bu kavimler bu uğurda canlarını ve mallarını. Bilgilerini ve kalemlerini bin yıldan fazla bir zaman, İslâmiyet’in azameti ve müdafaası uğrunda bezletmekten çekinmediler.”¹⁹

“Her varlık büyük davalarını unuttur, kendini saran tehlikelere sırt çevirir ve küçük mevzular üzerinde didinmeğe kalkarsa, onun akıbeti hüsrandır. Bugün Rusya diye gösterilen bu geniş sahaların yüzde doksanı, çok eski tarihlerden beri Türk boyları veya Türk hakanları tarafından benimsenmiş, Türklere has bir diyardı, mâruf bir vatandı. Tarihin kaydettiği büyük Türk akınları hep buralardan çıkmış veya buralardan geçmiştir. İslâmiyet’i kabul ettikten sonra Türklerin daha çok müstakar bir hayatı tercih etmeğe başladıkları, bunun neticesi şehirlerin genişlediği ve ilmî büyük intibahlara sahne oldukları görülür. Bu sâyede Müslüman Türkler arasında büyük çapta bilginler yetişmiş ve her tarafta hürmet ve tâzim kazanmışlardır. Vakta ki Türkistan ve Altun Ordu gibi imparatorluklar çöktü. Bunların yerine küçük küçük hanlıklar kuruldu; üstelik bu hanlıklar birbirleriyle çatışmağa başladılar. İşte o zaman, başlarına Rusların musallat olmağa cür’et buldukları görüldü. Bu tasallut, Batının aşırı Hristiyan teşekkülleri tarafından sun’i bir şekilde telkin edilmiş ve fi’lî yardımlarıyla tanzim ve tahkim olunmuştur. Bunun için de İvan gibi meczub bir hükümdar seçilmiştir. **Eğer Türk dünyası kendi kendine parçalanmamış ve birbirlerinin kuyularını kazmamış olsalardı, ne İvan bu komploya girebilir ne de Batının Hristiyan mahfilleri kendilerinde cür’et bulabilirlerdi.**

¹⁹ Said Şamil, age, s. 39.

Türk tarihini tetkik edenler bilir ki, bu gibi her çözüntüyü müteakip Türk âleminde hâsıl olan boşluğu doldurmak üzere sahneye yeni bir önder çıkardı. Bu kere bu boşluğu Âl-i Osman hükümdarlarının doldurmaları icap ederdi. O sıralarda Osmanlı İmparatorluğu en parlak devrini yaşıyordu. Osmanlı ordularının başında Kanunî Sultan Süleyman gibi ceğe bizzat gitmekten zevklenen ulu bir hükümdar bulunuyordu. Üstelik bu hükümdar ana tarafından Cengiz Hanedanı'na mensuptu. (Altın Ordu) tahtında verasî bir hakka sahipti. Fakat etrafını saran vüzeranın çıkarları Balkanlara bağlıydı. Bu arada Kırım Hanının da işe karışması ve padişahın Kazan Hanlığı'nın müdafası davasından uzak kalmasına üzülmeye vüzeranın işini kolaylaştırıyordu. Üstelik Osmanlı orduları Batıya karşı İslâm dünyasının sol kanadını müdafaa etmek üzere Adriyatik ve Akdeniz sahillerinde Mağribe kadar yayılmış bir durumdaydı. Batı mahfilleri bütün bunları çok iyi hesaplamış olacak ki, Rusları tahrik etmek suretiyle İslâm âlemini kuzeyden ve çok hassas bir noktadan vurmağı uygun buldular. Arzuları Türk varlığını felce uğratmak suretiyle Osmanlıları tecrit etmekte. Bu suretle İslâm dünyasını en kuvvetli müdafilerinden mahrum bırakmaktı.”²⁰

“Bir kere zaferin tadını tattıktan sonra Türklerin aleyhine Rusların işi azıtacakları belliydi. Bundan dolayı Kazan Hanlığında başlayan hezimet, çorap söküğü gibi kopmağa başladı. İki yıl sonra Ejderhan'a saldırdılar. Ondan sonra Osmanlıları ürkütmemek için Rus akını uzaklara kaydı. Başkurdistan'ı ve Kazakistan'ı alarak Sibiry'a'nın içlerine doğru ilerlemeğe başladı. Bu sayede geniş topraklar ve çok zengin iktisadî membalara el koyma imkânı temin edilmişti. Bunlardan bilistifade kendilerine çekidüzen vermeğe muvaffak oldular.

Zamanla Rus tahtına geçme sırası büyük Petro'ya geldi. Yorulmak bilmeyen bu hükümdar, Batı'yı taklit hamleleri yaptı. Kısa bir zaman zarfında Rusya'ya asrî bir veçhe verdi. Bu suretle Batılı devletler sofrasında yer aldı. Orada bağdaş kurup oturdu. Daha sonra Petro, Osmanlı İmparatorluğu ve İran'la alâkadar

olmağa başladı. Osmanlılara saldırdı. Fakat çok acı bir mağlûbiyete uğradı. İran'a atılmak istedi. Bu sefer Kafkasyalılar yolunu kestiler. Rusya'nın buralarda mağlûbiyetleri biraz da Batılıların hoşuna gitti. Çünkü Akdeniz ile Hint Denizi'ne çıkmasını istemiyorlardı. Fakat hiçbir kimse onun Asya'nın derinliklerine dalmasına, Türk yurtlarına yayılmasına mâni olmuyordu. Bilakis Rusların bu muvaffakiyetlerinden cür'et alan İngiltere ve Fransa, Asya'nın ve Afrika'nın zengin ve stratejik mıntıklarında kendilerine hisse çıkarma sevdasına düştüler. Bu suretle başkalarına ait ülkeleri kapışmağa koyuldular. Bu bakımdan Ruslar sömürge siyasetinin müptedi Batılılara nazaran üstatları sayılır.”²¹

“Bir aralık Rus Çarlık tahtına Katerina adında bir Alman kadın oturdu. Bu sefer Rusya'yı istismar için Almanlar bunu fırsat bildiler. Etrafını sardılar. Yollar yaptılar, köyler kurdular. Bu arada Rus ordularını tanzim işine önem verdiler. İyi kötü Ruslar hesabına bir sanayi tesis ettiler. Neticede bütün bu ameliyelerden yine istifade edenler Ruslar oldu. Artık Osmanlı orduları ile boy ölçüşecek seviyeye gelmişlerdi. Hilâfet makamı çökertmek için vesile ihdasından çekinmiyor ve Osmanlılara karşı, dikkati çekecek kadar sık savaşımlara girişiyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nu yıpratıcı ve izmihlâle sürükleyen sebeplerin başında da bu Rus savaşımları gelir. Mutaassıp kilise, İslâmiyet'i kahretmek için Moskova'da uzun yıllar sinsi sinsi hazırlıklarda bulundu. İslâm'ı müdafaa eden en muharip unsurdan mahrum bırakmak için, Türk devletlerinin enkazı üzerinde koskoca bir Rus İmparatorluğu'nun kurulmasına imkânlar sağladı.”²²

Millî algı ve tarih şuuru ifade eden bu satırlar torun Said Şamil'in aileden gelen Türklük aidiyetini gösteren belgelerdir.

Geçmişte Şeyh Şamil ile Hacı Murat'ın arasında bilindiği gibi İmam Hamzat'ın şehit edilmesinden dolayı bir kırgınlık oluşmuştur. Fakat daha sonra Şamil'le beraber hareket eden Hacı Murat, hayatının sonuna kadar

20 Said Şamil, age, s. 40-41.

21 Said Şamil, age, s. 42.

22 Said Şamil, age, s. 43.

Şamil'e ve bağımsız Kafkasya davasına sadık kalmıştır.

Burada Hacı Murat'ın kökeni meselesini aydınlatmak açısından bu acı olayın verilmesi gerekmektedir. Hacı Murat'ın kendisi Avar hanları ile akraba olması sebebiyle bu cinayete kan davası şeklinde karışmıştır. Hunzah (Khunzakh) Hanlarının Ruslara meyli ve İslâm'a aykırı davranışları o dönemin İmamı Hamzat Bek tarafından cezalandırılacaktır. Bu olayın detaylarını Şamîl'in kâtibi olan Muhammed Tahir'ül-Karakhî'nin İmam Şamil'in *Gazavatı* başlıklı notlarında görebiliriz. Burada Hunzah Avar Han ailesinin İmam Hamzat tarafından öldürülmesi anlatılır. Avar Hanlığının intikamı da Hacı Murat ve kardeşi Osman tarafından İmam Hamzat'ın öldürülmesi ile alındığı ifade edilir.²³ Birçok kaynakta olduğu gibi Hasan Al-Kadarî'nin *Âsâr-i Dağıstan* isimli eserinde de Hacı Murat'ın Hunzahlı ve Avar Hanlığı ile akraba olduğu bildirilmektedir.²⁴

Bu hadise ile Hacı Murat'ın, imamların cihadına başlangıçta iştirak etmediğini ve İmam Hamzat'ın şehit edilmesine de karıştığını görüyoruz. Fakat liderlik Şeyh Şamil'e geçtikten sonra onun *nâibleri* arasına katılmıştır. Uzun yıllar Ruslara karşı mücadele vermiştir. Hayaatının son döneminde Şeyh Şamil'le anlaşarak Ruslara iltica etmiş gibi görünerek Şeyh Şamil'e ve cihada yardım etmek istemiştir. Fakat Şeyh Şamil'le anlaşmalı plânlarında başarılı olamamış ve şehit edilmiştir. Tolstoy eserinde bu gerçeği fark edemez.²⁵ Fakat kendisi de Kafkasyalı olan Murat Yeşil,²⁶ Hunzah'ta Hacı Murat'ın yaşayan yeğeniyle görüşmüş ve bu gerçeği eserinde aydınlatmıştır. Avar Türklerinin özellikleriyle mücehhez olan Hacı Murat'ın, Han sülâlesiyle kan veya atalık geleneği ile akraba olması da diğer bir önemli husustur. Dağıstan'da Kumuk Türkçesinin 1930'a kadar ortak bir dil olması

23 Muhammed Tahir'ül-Karakhi, İmam Şamil'in *Gazavatı*, (Osmanlıca: Tahir'ül Mevlevi), Haz. Tarık Cemal Kutlu, İstanbul, 1987, s.39.

24 Hasan Al-Kadarî, *Âsâr-i Dağıstan*, (Terc. Musa Ramazan), İstanbul, 2003, s.122.

25 Tolstoy, *Hacı Murat*, (Çev. C. Emiroğlu), İstanbul, 1976.

26 Murat Yeşil, *Kafkas Şahini Hacı Murat*, İstanbul, 2009.

Hacı Murat

da Dağıstan boylarındaki Türkçenin aidiyet ve birlik şuuru kazandırma açısından önemini gösterir. Tolstoy eserinde Hacı Murat'ın "Tatarca" konuştuğunu söyler. Yazar için Hacı Murat bir "Tatar dikenini" dir. Ölümü üzerine eserini şu satırlarla bitirir: "Bu kahramanca ölüm, bana, henüz sürülmüş olan tarlada nefsinin ümitsiz bir surette müdafaa eden (Tatar Dikenini) hatırlattı."²⁷

Evet, Hacı Murat Ruslar için bir Tatar dikenidir, Türk Dikenidir. Düşmanları her zaman Şeyh Şamil ve Hacı Murat'ı düşman Türk olarak görmüşlerdir. Bu gerçeği bilen Şeyh Şamil'in ölüm döşeğinde son nefesini vermeden ailesini yanına toplayarak şunları söylediği nakledilmiştir: "Türklüğünüzü unutmayın, Türkiye'yi düşünerek hareket edin. Kafkasya Osmanlı padişahınıdır. Kurtarıp sahibine teslim edin"²⁸

Ruhları şad olsun.

27 Tolstoy, age, s. 208.

28 İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, *Büyük Türk Mücahidi Şeyh Şamil'in Kafkasya'da Rus Ordularıyla Mücadelesi ve Dargo Meydan savaşları*, Türk Kültürü dergisi, S. 126, 1973, s.396(76).